

DRUŽBENE INOVACIJE V MESTU – REŠITVE ZA NEGOTOVO PRIHODNOST?

dr. Jernej Tiran

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika
jernej.tiran@zrc-sazu.si, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9839-720X>

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_11

UDK: 911.375:304(497.4Velenje)

IZVLEČEK

Družbene inovacije v mestu – rešitve za negotovo prihodnost?

Namen prispevka je preučiti sposobnost ustvarjanja družbenih inovacij v Velenju in prepoznati tiste, ki lahko odgovarjajo na pglavitne razvojne izzive mesta. Pri tem smo se oprli na participativni pristop. Izhajali smo iz koncepta družbene trajnostnosti, ki smo jo ocenili z orodjem Social Sustainability Framework. Ugotovili smo, da je stopnja družbene trajnostnosti v mestu visoka, največji razvojni problemi pa so bipolarno in ranljivo gospodarstvo, nejasna prihodnost po zaprtju premogovnika in izseljevanje izobraženih mladih. Lokalni predstavniki so kot rešitve zanje predlagali postavitev ribogojnice, krepitev nevladnega sektorja ter posebno mentorsko shemo. Velenje se je do zdaj že večkrat soočilo s krizami in jih uspešno premagalo, tudi s pomočjo družbenih inovacij, ki temeljijo na družbeni kohezivnosti, solidarnosti in razviti kulturi sodelovanja v mestu.

KLJUČNE BESEDE

humana geografija, družbene razmere, družbena trajnostnost, razvojni problem, urbana politika, industrijska kultura, Velenje

ABSTRACT

Social innovations in the town – a way to deal with uncertain future?

The purpose of the paper was to analyse the capability of creating social innovations in Velenje and recognize those with a potential to address the key developmental challenges of the town. The research was mostly based on the participatory approach. Initially, we evaluated the level of social sustainability by using the Social Sustainability Framework. It was determined that Velenje is a town with a high level of social sustainability, while its main weaknesses and problems are a bipolar and vulnerable economy, the uncertain future of the coal mine, and the outmigration of youth. As solutions, the local representatives recommended founding a fish farm, strengthening the NGO sector, and establishing a special mentoring scheme. Velenje has faced crises many times, but has always managed to overcome them, in part due to social innovations founded on social cohesion, solidarity, and a culture of collaboration in the town.

KEY WORDS

human geography, social conditions, social sustainability, developmental issue, urban policy, industrial culture, Velenje

1 Uvod

Velenje glede na število prebivalcev in gospodarsko strukturo uvrščamo med mala do srednje velika industrijska mesta. Ta tip mest je v Sloveniji pomemben gradnik urbanega sistema, saj v občinah z malimi mesti živi celo 66 % prebivalstva, pri čemer jih je 36 % zaposlenih v industriji, kar je 6 % več od državnega povprečja (Bole in sodelavci 2017; 2019). Raziskave mala in srednje velika (industrijska) mesta večinoma obravnavajo kot razvojno problematična ter gospodarsko, družbeno in okoljsko ranljiva v primerjavi z mesti z razvitim storitvenim sektorjem, temelječim na ustvarjalnosti in znanju (Lampič 2007; Martinez-Fernandez in sodelavci 2012; Hamdouch in sodelavci 2017). Vendar nekatere raziskave kažejo, da imajo mala industrijska mesta v nekaterih pogledih boljše razvojne in socio-ekonomske kazalnike (Meili in Mayer 2017; Boles in sodelavci 2019) ter specifično družbeno in gospodarsko okolje – industrijsko kulturo –, ki lahko pozitivno vpliva na prihodnji razvoj (Harfst in sodelavci 2018; Pipan 2018).

Vzporedno s krepitvijo pomena družbenih vidikov trajnostnega razvoja, naraščajočo družbeno neenakostjo in socialno izključenostjo je v zadnjem desetletju vzniknil koncept družbenih (socialnih) inovacij. Koncept je postal zelo razširjen tako med akademiki kot med praktiki. Definicij družbenih inovacij je veliko. BEPA (Urad evropskih političnih svetovalcev) jih razume kot nove ideje (proizvode, storitve in modele), ki zadovoljujejo družbene potrebe in ustvarjajo nove družbene odnose in oblike sodelovanja. Ob tem pa niso dobre le za družbo, pač pa izboljšujejo tudi zmogljivost družbe, da ukrepa in jo tako opolnomoči (Empowering people ... 2011). Tudi ostale definicije večinoma poudarjajo 1) pomen sodelovanja in kompleksnost razmerij med vpletenimi akterji (civilno družbo, gospodarstvom in oblastmi), 2) da gre za proces oblikovanja rešitev za najbolj pereče družbene probleme ter 3) da družbene inovacije izhajajo iz specifičnega geografskega, političnega, kulturnega in zgodovinskega konteksta (Fontan in sodelavci 2008; Empowering people ... 2011; Brandsen in sodelavci 2016).

Koncept družbenih inovacij je vedno bolj razširjen tudi v Sloveniji. Po eni strani so podporne organizacije in mehanizmi za razvoj družbenih inovacij v Sloveniji zelo šibko razviti, po drugi strani pa je v zadnjih letih čedalje več razpisov, natečajev in dogodkov, ki jih postavljajo v ospredje (Babič in Dabič Perica 2018; Novak 2018). Družbene inovacije imajo sicer zgodovinske temelje predvsem v delovanju civilne družbe, ki od nekdaj skrbi za zapolnjevanje vrzeli v aktivnostih državnih institucij in gospodarstva na področju družbene blaginje (Bulajič 2012). Tako za Slovenijo kot tujino pa velja, da je manj razvito zavedanje, da družbene inovacije lahko učinkovito rešujejo probleme na lokalni ravni (Van Dyck in Van den Broeck 2013). Ob tem je njihov uspeh močno odvisen od družbenega kapitala lokalne skupnosti (Klein in sodelavci 2008).

Namen prispevka je preučiti sposobnost lokalne skupnosti v Velenju za razvoj družbenih inovacij in prepoznati tiste, ki lahko odgovarjajo na poglobitve razvojne izzive mesta. Izhodišče raziskave je bila ocena družbene trajnosti. Skupaj s predstavniki lokalne skupnosti smo skušali 1) prepoznati najbolj pereče razvojne izzive mesta, 2) razumeti okoliščine nastanka najpomembnejših družbenih inovacij v Velenju v preteklosti in sedanjosti ter 3) razviti ideje za reševanje ključnih razvojnih izzivov mesta.

2 Metodologija

Delo je potekalo v treh fazah in je v veliki meri temeljilo na participativnem pristopu. Med novembrom 2018 in aprilom 2019 smo pod vodstvom zunanjšega izvajalca v Velenju izvedli tri delavnice, na katere smo povabili izbrane lokalne predstavnike različnih področij, izbranih po »modelu četverne vijajnice« (angl. *quadruple helix model*): gospodarstvo, civilna družba, lokalna oblast ter znanost in kultura. Posameznih delavnic se je udeležilo med 12 in 17 ljudi (slika 1).

Prva delavnica je bila namenjena oceni **družbene trajnosti**, ki smo jo predhodno določili znotraj projektne raziskovalne ekipe. Uporabili smo nekoliko prilagojeno orodje *Social Sustainability*

Framework (Woodcraft in sodelavci 2011; Woodcraft 2012), ki je sestavljeno iz štirih vsebinskih sklopov in njihovih prvin, ki so pomembne za doseganje družbene trajnosti:

- dobrine in družbena infrastruktura: prostori in storitve, ki zadovoljujejo potrebe prebivalcev z vidika temeljnih človekovih funkcij, kot so izobraževanje, zdravje, oskrba, promet in prosti čas;
- družbeno in kulturno življenje: kakovost in širina družbenih odnosov, blaginja in lokalna identiteta;
- glas in vpliv: vpliv prebivalstva na razvoj kraja in stopnja participacije v javnem življenju;
- prilagodljivost in prožnost: fizične, gospodarske in družbene lastnosti kraja, ki omogočajo razvoj in rast skupnosti ter zmožnost prilagajanja spreminjajočim se okoliščinam.

Pred delavnico smo preučili obstoječo literaturo, pridobili razpoložljive statistične podatke ter se oprli na poglede na pretekli, sedanji in prihodnji razvoj, izhajajoče iz več kot 23 daljših polstrukturiranih intervjujev z lokalnimi predstavniki z različnih področij ter 33 krajših, uličnih intervjujev z naključnimi prebivalci Velenja (Kozina in sodelavci 2018). Nato smo opredelili vrzeli v znanju, ki smo jih skušali zapolniti z 11 dodatnimi strukturiranimi intervjuji z ustreznimi sogovorniki. Na koncu, na sami delavnici, smo ugotovitve preverili in prevetrili z udeleženci – tako plenarno kot z delom po skupinah. Po delavnici smo oblikovali končno oceno družbene trajnosti (Tiran in sodelavci 2018; 2019), ki smo jo uporabili kot izhodišče za nadaljnje delo.

Na drugi delavnici smo se najprej posvetili **zgodovini lokalnih družbenih inovacij**. To smo najprej raziskali sami in prepoznali 11 uspešnih praks, storitev ali rešitev iz preteklosti in sedanjosti, ki vsaj deloma ustrezajo novodobnim definicijam družbenih inovacij, seznam pa so nato dopolnili še udeleženci delavnice. Nato smo se podrobneje posvetili štirim izbranim inovacijam in se iz njihovih primerov skušali naučiti, zakaj so bile uspešne. V drugem delu delavnice pa smo **prepoznavali ključne razvojne probleme mesta**. Pri tem smo izhajali iz poenostavljene ocene družbene trajnosti in udeležencem

Slika 1: Utrinek iz ene od delavnic s predstavniki lokalne skupnosti.

delavnice dali nalogo, da v več krogih (najprej v parih, potem pa vsi skupaj) razvrstijo 10 slabosti oziroma problemov od najmanj do najbolj pomembnih.

Na zadnji, tretji delavnici pa smo za 3 probleme, ki so jih udeleženci prepoznali kot najbolj pereče, iskali **možne praktične rešitve** po vzoru družbenih inovacij. Udeležence smo razdelili v 3 skupine, skupaj z njimi postopoma opredelili srž problema in pričeli z razvijanjem idej s pomočjo predhodno pripravljenih delovnih listov.

3 Ocena družbene trajnosti

Velenje je mesto z visoko stopnjo družbene trajnosti. Raznovrstnost in kakovost dobrin in družbene infrastrukture sta veliki, zlasti z vidikov izobraževanja, možnosti za preživljanje prostega časa in razvitih socialnih politik. Lokalna skupnost kljub naraščajoči nestrpnosti do »neavtohtonega« prebi-

Preglednica 1: Ključne prednosti in slabosti družbene trajnosti v Velenju po posameznih sklopih.

	KLJUČNE PREDNOSTI	KLJUČNE SLABOSTI
DOBRINE IN DRUŽBENA INFRASTRUKTURA	<ul style="list-style-type: none"> + raznovrstnost in kakovost izobraževalnih ustanov do visokošolske ravni, vključno z izobraževanjem odraslih + vseprisotna podpora kulturnemu dogajanju + kakovostni javni in skupnostni prostori + pomoč ranljivim skupinam 	<ul style="list-style-type: none"> – razvoj visokega šolstva v fragmentih – prometni sistem temelji na avtomobilu namesto na hoji, kolesarjenju in javnem prevozu
DRUŽBENO IN KULTURNO ŽIVLJENJE	<ul style="list-style-type: none"> + povezanost skupnosti, medkulturno sodelovanje + temeljne vrednote: medsebojna pomoč, solidarnost, družbena enakost, strpnost + močna lokalna identiteta in občutek pripadnosti kraju + visoka kakovost življenja v kraju (kakovost bivanja, varnost) 	<ul style="list-style-type: none"> – naraščajoča nestrpnost do »neavtohtonega« prebivalstva – zaprtost in neintegriranost albanske skupnosti
GLAS IN VPLIV	<ul style="list-style-type: none"> + visoka stopnja zaupanja in sodelovanja med občino, gospodarstvom in civilno družbo + vzpostavljeni mehanizmi za sodelovanje in podajanje pobud in predlogov občanov + razvite oblike participacije kot dediščina kolektivne družbene zavesti in identitete 	<ul style="list-style-type: none"> – (pre)velika vloga strankarske pripadnosti pri odločevalskih procesih – zmanjševanje vpliva lokalne skupnosti na razvoj kraja zaradi zmanjševanja družbene odgovornosti podjetij
PRILAGODLJIVOST IN PROŽNOST	<ul style="list-style-type: none"> + ustvarjalnost in inovativnost (mladih), dovezetnost za nove tehnologije + zagotovljen prostor za morebitno prostorsko širitev (stanovanja, gospodarstvo) + nastajanje novih, manjših in raznolikih podjetij + velik potencial turizma v luči diverzifikacije gospodarstva 	<ul style="list-style-type: none"> – bipolarno in ranljivo gospodarstvo: odvisnost od dveh večjih podjetij – nejasna prihodnost po zaprtju premogovnika – izseljevanje izobraženih mladih – »knapovska mentaliteta« (zaprtost, klientelizem, strah pred inteligenco)

valstva ohranja visoko raven kohezivnosti in medkulturnega sožitja, ki odseva tudi v razviti lokalni identiteti, občutku pripadnosti in visoki kakovosti bivanja. Prebivalstvo ima možnost vplivati na razvoj kraja, stopnja zaupanja do oblastnih struktur je visoka, kultura sodelovanja med različnimi akterji je zelo razvita. Nekoliko slabše je stanje z vidika prilagodljivosti in prožnosti, zlasti zaradi bipolarnega in ranljivega gospodarstva. Ključne prednosti in slabosti po posameznih sklopih navajamo v preglednici 1, rezultati so bolj podrobno opisani in utemeljeni v članku Tirana in sodelavcev (2019).

4 Zgodovina lokalnih družbenih inovacij

Zgodovino velenjskega družbenega inoviranja je smiselno preučiti od konca 2. svetovne vojne dalje, ko je začelo nastajati mesto, kot ga poznamo danes. Z vidika spreminjanja potreb mesta in odzivov nanje, ki imajo elemente družbenih inovacij, lahko razlikujemo med štirimi zgodovinskimi obdobji, ki se deloma prekrivajo.

Najpomembnejša družbena inovacija v času socializma in izgradnje mesta (1945–1990) je **udarniško delo** (slika 2). Njegovo bistvo ni bilo samo v fizični izgradnji novega mesta v novem družbeno-političnem sistemu, ampak predvsem v vplivu, ki ga je imelo na zavest tedanje in prihodnjih generacij Velenjčanov. Graditelji novega mesta so bili prepričani, da bo udarniško delo pri ljudeh, ki so prihajali »z vseh vetrov«, spodbujalo pristnejši medsebojni odnos, povezovanje, enotnost in brisanje socialnih razlik ter omogočalo sprejetje in izvedbo koristnih zamisli. Pripomoglo je tudi k utrjevanju vrednot solidarnosti in tovarištva ter kulta dela. Ko je udarniško delo drugod po Sloveniji in Jugoslaviji po letu 1950 že zamiralo, so v Velenju z njim nadaljevali, vanj je bilo vključenih celo do 70 % prebivalstva (Hudaes 2015). Največja udarniška akcija v Velenju je bila regulacija reke Pake v letih 1956–1957, ki je pomenila osnovo za gradnjo novega Velenja, saj je bil velik del območja prej stalno ali občasno pod vodo (Žgank 1999). Tradicija udarniškega dela je živa še dandanes in med drugim odseva v zelo razvitem in formaliziranem prostovoljstvu. Ena najodmevnejših udarniških akcij je bila obnova letnega kina ob Škalskem jezeru

AVTOR NEZNAN, GRADIVO HRANI MUZEJ VELENJE

Slika 2: Z udarniškim delom so v mestu zgradili tudi veliko objektov družbene infrastrukture, kot na primer kotalkališče v Sončnem parku.

leta 2009, ko je bilo opravljenih več kot 1500 ur dela (Amon 2019). Pomembno vlogo pri izgradnji mesta so imeli tudi **krajevni samoprispevki**, s katerimi so se uresničevali predlogi in želje občanov. Ti so se na referendumih štirikrat (leta 1970, 1975, 1980 in 1985) odločili za plačilo mesečnega samoprispevka za izgradnjo in obnovo družbene infrastrukture, kot so ceste, šole, vrtci, igrišča in kanalizacija, ki so izboljšali kakovost življenja prebivalcev (Lukaček 2019). Iz obdobja socializma velja izpostaviti še razvoj **urbanega vrtičkarstva**. Njegov začetek označuje Kunta Kinte, prvo slovensko vrtičkarsko nasele, nastalo po zaslugi uspešnega sodelovanja med premogovnikom in občino (Kozina in sodelavci 2019).

Drugo pomembno obdobje z vidika družbenih inovacij je okoljska kriza v 80. letih prejšnjega stoletja. Posledice razvoja premogovništva in energetike v Šaleški dolini so se čedalje bolj začele kazati v prekomerni onesnaženosti pokrajinskih sestavin: zraka, vod, prsti in rastja (Špeh in Plut 2001). »Kaplja čez rob« je bila informacija, da bo v Šaleški dolini postavljeno odlagališče radioaktivnih odpadkov, kar je mobiliziralo lokalno skupnost. Z množičnim zborovanjem na Titovem trgu 8. novembra 1987, ki se ga je po uradnem poročilu udeležilo okrog 15.000 ljudi, se je začelo **okoljsko gibanje** (slika 3), ki je pozneje dobilo širši družbenopolitični, kulturni in raziskovalno-izobraževalni pomen. Zaslužno je za prvi ekološki referendum v Jugoslaviji, kjer je več kot 80 % volivcev podprlo zahtevo po ekološki sanaciji Termoelektrarne Šoštanj. Leta 1988 so v Velenju ustanovili ekološko društvo, leto pozneje pa občinski odbor stranke Zeleni Slovenije. Gibanje je pripomoglo k izvedbi okoljske sanacije in prehod k čistejšim tehnologijam. Sanacijo okolja v Šaleški dolini sta izvajali lokalni podjetji Esotech in Erico, nekoč del velenjskega premogovnika, ki sta redke primer uspešne gospodarske osamosvojitve od nekdanje matice. Lokalno znanje o sanaciji okolja je bilo podlaga za ustanovitev Visoke šole za varstvo okolja v Velenju. Velenje je v evropskem prostoru prepoznaven primer uspešne okoljske sanacije (Ževart in Šterbenk 2017). Uči nas, kako velike pozitivne in daljnosežne spremembe je mogoče doseči z uspešno mobilizacijo celotne lokalne skupnosti ter usklajevanjem interesov in doseženim dogovorom med različnimi akterji (gospodarstvo, civilna družba, lokalne oblasti).

Obdobje tranzicije v letih po osamosvojitvi Slovenije leta 1991 ni bistveno prizadelo velenjskega gospodarstva, so se pa s postopnimi spremembami na družbenem in gospodarskem področju (terciarizacija, razvoj malih in srednjevelikih podjetij) razgalile določene potrebe. Ena od teh je bila reševanje problema prostorov za mlade, kjer bi se lahko socializirali in ustvarjali. Občina je mladim prisluhnila in jim leta 1996 odstopila prostore današnjega **Kluba eMCE plac** pri Rdeči dvorani. Ustanovljen je bil Mladinski center Velenje, prvi tovrstni javni zavod v Sloveniji, in začel razvijati programe na področjih mednarodne mobilnosti mladih in socialne varnosti. V istem prostoru je izvajal tudi kulturne, izobraževalne in zabavne prireditve (slika 4). Nekaj let pozneje je bilo uvedeno počitniško delo za dijake, ki uspešno poteka še danes. V prvih letih po vstopu Slovenije v Evropsko unijo pa so se v Velenje prenesle nekatere dobre prakse na področju mikropodjetništva, kjer prednjači **Saša inkubator**, ustanovljen leta 2007 po vzoru tujih podjetniških »zaganjalnikov« (angl. *start-up accelerators*). Namen inkubatorja je zadržati mlade talente v regiji, spodbujati zagon novih podjetij ter nuditi podporo pri njihovem razvoju in rasti.

Leta 2008 je v svetu nastopila ekonomska kriza. V Velenju razen stečaja Vegrada ni pustila večjih posledic zaradi usmerjenosti v energetski sektor in uspešne preobrazbe Gorenja v inovativno in globalno konkurenčno podjetje. Vseeno pa je mesto v zadnjih letih vse bolj vpeto v širše družbeno-gospodarske in politične tokove, ki jih zaznamuje neoliberalizem, s prihodom novih lastnikov oziroma menedžerjev iz drugih delov Slovenije (Termoelektrarna Šoštanj) ali celo iz tujine (Hisense) pa se zmanjšujeta vloga in pomen družbene odgovornosti podjetij (Kozina in sodelavci 2018). Prožnost mesta v razmerju do izzivov, ki jih prinašajo vzorci neoliberalnega razvoja, lahko merimo prek številnih praks, storitev in organizacijskih oblik, ki so jih od začetka krize razvile institucije in/ali prebivalci Velenja na področjih **socialne dejavnosti, izobraževanja, mobilnosti, informiranja in participacije ter urbane regeneracije** (slika 5). Skupno jim je, da so prebivalcem večinoma namenjene brezplačno ter močno spodbujajo socialno vključevanje ter medgeneracijski in medkulturni dialog. S tega vidika družbene inovacije v veliki meri temeljijo na vrednotah preteklega razvoja v času socializma in industrializma, ki so v mestu prisotne še dandanes.

LOIZE OJSTERŠEK, GRADIVO HRANI MUZEJI VELENJE

Slika 3: Nezadovoljni in zaskrbljeni prebivalci na zborovanju na Titovem trgu niso skoparili z zahtevami. Zaradi uspešnih rešitev, opolnomočenja lokalne skupnosti in tesnega sodelovanja med številnimi akterji je okoljsko gibanje prepoznano kot družbena inovacija.

AVTOR NEZNAN, FOTOGRAFIJO HRANI ARHIV MC VELENJE

Slika 4: Računalniško tekmovanje v prostorih eMCe placa na prelomu tisočletja. Velenje je sicer širše znano po razviti mladinski politiki ter številnih prireditvah, namenjenih druženju, ustvarjanju in izobraževanju mladih.

VZORČNO MESTO

Slika 5: Velenje je družbeno inovativno tudi na področju izobraževanja: leta 2018 je zaživel projekt Vzorčno mesto, zasnovan kot živi laboratorij, ki prek interaktivne izkušnje učenja v obiskovalcih spodbuja radovednost in jim želi približati sodobno znanost.

Preglednica 2: Seznam prepoznanih družbenih inovacij v Velenju.

tip	družbena inovacija	čas nastanka
nova praksa	udarniško delo	1945
nova praksa	izgradnja mesta	1945
nova pravila/predpisi	krajevni samoprispevek	1970
nova praksa	dobre prakse urbanega vrtičkarstva	1974
nova pravila/predpisi	ekološko gibanje konec 80. let	1987
nova storitev	Pikin festival	1989
nova praksa	mladinski klub eMCe Plac	1996
nova praksa	počitniško delo za mladino (Čisto moje Velenje)	2002
nova organizacijska oblika	SAŠA inkubator	2007
nova storitev	brezplačni javni prevoz Lokalc	2008
nova storitev	Mestna blagajna	2010
nova praksa	revitalizacija prostorov Stare pekarnice	2012
nova storitev	brezplačno drsališče	2013
nova praksa	hiša bendov	2014
nova storitev	sistem izposoje koles Bicy	2014
nova organizacijska oblika	razvito prostovoljstvo (MC Udarnik)	2015
nova storitev	inovativni izobraževalni programi Ljudske univerze: Planet generacij, Vzorčno mesto	2017
nova praksa	počitniško varstvo za otroke	2018
nova storitev	brezplačni prevozi za starejše in gibalno ovirane Kamerat	2018
nova storitev/proizvod	spletni portal za pobude meščanov Sooblikujmo Velenje	2018
nova praksa	brezplačni prostori za društva	neznano

5 Predlogi rešitev za lokalne probleme

Pretvorba ključnih slabosti na področju družbene trajnosti v razvojne probleme in njihovo razvrščanje po pomembnosti sta prinesli zanimive rezultate. Trije najpomembnejši lokalni problemi po mnenju udeležencev so 1) **ranljivo, na dveh podjetjih temelječe gospodarstvo**, 2) **nejasna prihodnost po zaprtju premogovnika** ter 3) **izseljevanje izobraženih mladih**, vsi iz sklopa prilagodljivosti in prožnosti. V javnosti pogosto omenjane težave z albansko skupnostjo so se znašle povsem na dnu seznama. Za tri omenjene najbolj pereče družbene probleme smo na tretji delavnici z lokalnimi predstavniki iskali praktične rešitve po vnaprej pripravljene metodologiji (slika 6).

Rešitev prvega problema smo iskali na področju diverzifikacije gospodarstva. Udeleženci delavnice so namesto razvoja turizma, ki se marsikomu zdi nerealen, predlagali postavitev **ribogojnice** na območju jezer v obliki javno-zasebnega partnerstva, ki bi ga omogočil tudi zakon o zapiranju premogovnika. Ribogojnica bi zaposlovala do 80 ljudi, tako za gojenje rib kot za urejanje prostora, in omogočila tudi zaposlitev slabše kvalificiranim delavcem. Učinkovita raba naravnih virov, ki zaenkrat še niso dočela izkoriščeni, bi pomenila nekakšno nadomestilo za izgubljena kmetijska zemljišča in spodbudila razvoj drugih gospodarskih panog.

Pri drugem problemu smo se osredotočili na možne socialne probleme, ki bi se pojavili po zaprtju premogovnika (revščina, socialna izključenost, kriminal, zmanjšanje družbene kohezivnosti). Mesto ima sicer dobro razvite socialne mehanizme in programe, vendar v primeru hujše krize ne bi zadoščali. Udeleženci so zato kot rešitev predlagali **krepitev in profesionalizacijo nevladnega sektorja**. Ta je v mestu sicer prisoten, a finančno in kadrovsko podhranjen. Okrepljen bi bil sposoben razviti inovativne socialne programe in s tem nuditi zaposlitev mladim diplomantom družboslovnih smeri, hkrati pa skrbeti za socialno vključenost brezposelnih prek prostovoljstva, priložnostnega dela in izobraževanja.

Tretji problem, izseljevanje izobraženih mladih, zlasti diplomantov družboslovnih smeri, je med drugim posledica pomanjkanja ustreznih delovnih mest in preskromnega sodelovanja med izobraževalnimi ustanovami in podjetji. Rešitev, ki bi omilila problem, so udeleženci videli v razvoju **mentorske sheme**, v kateri bi starejši, izkušeni delavci na mlajše prenašali znanje, jih usmerjali in usposabljali. Za to bi dobili tudi finančno spodbudo, hkrati pa bi se upokojili takoj, ko za to izpolnjujejo pogoje, in s tem svoje mesto prepustili mlajšim. Ti bi lahko uresničili svoj ustvarjalni potencial in ostali v domačem kraju.

6 Sklepne misli

Velenje je mesto z visoko stopnjo družbene trajnosti, v javnosti znan tudi kot socialistični čudež. Vendar je pred njim negotova prihodnost, izzivi so pred vrati in jih je treba čim prej pričeti reševati.

Slika 6: Ideje za reševanje glavnih razvojnih problemov v mestu, razvite v participativnem procesu.

Ena od možnosti, kako to storiti, so tudi družbene inovacije, na globalni ravni vedno bolj priznana pot odpravljanja najbolj perečih družbenih problemov današnjega časa. Kot je pokazala pričujoča analiza, je Velenje v svoji razmeroma kratki zgodovini mesta velikokrat dokazalo, da se zna zelo dobro spopadati s krizami in šoki, zlasti po zaslugi svoje industrijske kulture, ki se kaže v solidarnosti, družbeni kohezivnosti ter sposobnosti dogovarjanja in sodelovanja med vsemi vpletenimi akterji. Mesto ima tudi zelo razvito sposobnost in bogato tradicijo družbenega inoviranja; čeprav razvite prakse, storitve in organizacijske oblike doslej niso bile prepoznane kot družbene inovacije, pa tej oznaki vsaj delno ustrezajo, saj uspešno rešujejo oziroma so reševale izzive, s katerimi se mesto sooča, v njihovo delovanje pa so vključeni številni akterji. Še več – v kriznih časih, na primer v okoljski krizi, so celo izboljšale zmogljivosti delovanja lokalne skupnosti, ki je takrat pokazala visoko stopnjo kulturne inovativnosti, saj razpoložljiva orodja niso več zadoščala za reševanje nakopičenih težav (Swidler 1986). Ključ uspeha teh inovacij, ki segajo vse do časov izgradnje mladega mesta, so odlično sodelovanje, zmožnost dogovora in poenotenja interesov vseh vpletenih akterjev, podpora in posluš odločevalcev ter odločnost, zagnanost in ambicioznost pobudnikov. Na ta način je možno trenutne slabosti mesta spreminjati v prihodnje prednosti.

Velenje ima zaradi vsega naštetega zelo dobro izhodišče, da inovacije razvija tudi v nadaljnje in s tem odgovori na prihodnje izzive. Menimo, da imajo družbene inovacije, ki smo jih zasnovali v projektu, velik potencial; predlagane so bile s strani lokalnih strokovnjakov, ki zelo dobro poznajo mesto, izhajajo iz obstoječih prednosti in tradicije ter nenazadnje ponujajo rešitve za najbolj pereče lokalne probleme. Ideja o vzpostavitvi ribogojnice, na primer, temelji na obstoječih neizkoriščenih naravnih virih, hkrati pa je skladna s težnjami po diverzifikaciji gospodarstva. Ideji o krepitvi nevladnega sektorja in mentorški shemi pa temeljita na obstoječem družbenem kapitalu, ki odseva v podpori socialni vključenosti, tradiciji prostovoljstva in medgeneracijskega dialoga ter solidarnosti. Mentorska shema je dodatno zanimiva z vidika uporabe in ohranitve skritega znanja, enega najpomembnejših elementov industrijske kulture (Harfst in sodelavci 2018) ter generatorja novih idej, rešitev in znanj (Seidler-de Alwis in Hartmann 2008). Omenjene družbene inovacije so potencialno prenosljive tudi v druga mala industrijska mesta. Vendar so zaenkrat še na ravni idejne zasnove, zato je treba preučiti možnost izvedbe in jih nadalje razvijati.

7 Zahvala

Prispevek temelji na raziskovalnem programu Geografija Slovenije (P6-0101), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, ter mednarodnem projektu BRIGHT FUTURE, ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (H6-8284) in Obzorje 2020 v okviru programa JPI Urban Europe.

8 Viri in literatura

- Amon, D. 2019: Obnova letnega kina ob Škalskem jezeru (osebni vir).
- Babič, K., Dabič Perica, S. 2018: Aplikativna analiza stanja na področju socialne ekonomije v Republiki Sloveniji. Medmrežje: http://socialnaekonomija.si/wp-content/uploads/Analiza_stanja_na_podrocju_socialne_ekonomije_v_Sloveniji.pdf (25. 10. 2019).
- Bole, D., Kozina, J., Tiran, J. 2017: National analysis of Slovenian small and medium-sized industrial towns. BRIGHT FUTURE project report, ZRC SAZU. Ljubljana. Medmrežje: https://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/wp2_analiza_si_v3.pdf (23. 10. 2019).
- Bole, D., Kozina, J., Tiran, J. 2019: Impact of industry on socioeconomic performance of small and medium-sized towns. Moravian Geographical Reports (v recenziji).
- Brandsen T., Cattacin, S., Evers, A., Zimmer, A. (eds.) 2016: Social Innovations in the Urban Context. SpringerLink, e-book. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-21551-8>

- Bulajič, M. 2012: Socialne inovacije v Sloveniji. Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani. Ljubljana. Medmrežje: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_bulajic-marusa.pdf (23. 10. 2019).
- Empowering people, driving change: Social innovation in Europe. Luxembourg. Medmrežje: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/13402/attachments/1/translations/en/renditions/native> (24. 10. 2019).
- Fontan J. M., Klein J. L., Tremblay D. G. 2008: Social Innovation at the Territorial Level: from Path Dependency to Path Building. The Challenge of Social Innovation in Urban Revitalization. Techne Press, e-book.
- Hamdouch, A., Demaziere, C., Banovac, K. 2017: The socio-economic profiles of small and medium-sized towns: Insights from European case studies. Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie 108-4. DOI: <https://doi.org/10.1111/tesg.12254>
- Harfst, J., Wust, A., Nadler, R. 2018: Conceptualizing industrial culture. GeoScape 12.1. DOI: <https://doi.org/10.2478/geosc-2018-0001>
- Hudales, J. 2015: Življenje v novem mestu: Velenje in njegove urbane identitete 1945–1960. Ljubljana.
- Klein J. L., Fontan, J. M., Tremblay, D. G. 2008: Local Development as Social Innovation: the Case of Montreal. The Challenge of Social Innovation in Urban Revitalization. Techne Press, e-book.
- Kozina, J., Bole, D., Gašperič, P., Kumer, P., Pipan, P. 2018: Locals' narratives: case study town of Velenje, Slovenia. BRIGTH FUTURE project report, ZRC SAZU. Medmrežje: https://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/t3.3_report_venlje_final_en.pdf (19. 10. 2019).
- Kozina, J., Šmid Hribar, M., Poljak Istenič, S., Tiran, J., Halilović N. 2019: Družbeni učinki urbanega kmetijstva. Ljubljana.
- Lampič, B. 2007: Slovenska in moravska mala mesta na poti k sonaravnosti. Sustainable development of small towns. Ljubljana, Brno.
- Lukaček, M. 2019: Samoprispevki v Velenju (neobjavljeno gradivo).
- Martinez Fernandez, C., Audirac, I., Fol, S., Cunningham-Sabot, E. 2012: Shrinking cities: Urban challenges of globalization. International Journal of Urban and Regional Research 36-2. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2011.01092.x>
- Meili, R., Mayer, H. 2017: Small and medium-sized towns in Switzerland: Economic heterogeneity, socio-economic performance and linkages. Erdkunde 71-4. DOI: <https://doi.org/10.3112/erdkunde.2017.04.04>
- Novak, M. 2018: Social innovation in Slovenia: where do we stand? Medmrežje: <http://www.socialinnovationacademy.eu/social-innovation-slovenia-stand/> (25. 10. 2019).
- Pipan, T. 2018: Neo-industrialization models and industrial culture of small towns. GeoScape 12-1. DOI: <https://doi.org/10.2478/geosc-2018-0002>
- Seidler-de Alwis, R., Hartmann, E. 2008: The use of tacit knowledge within innovative companies: knowledge management in innovative enterprises. Journal of Knowledge Management 12-1. DOI: <https://doi.org/10.1108/13673270810852449>
- Swidler, A. 1986: Culture in Action: Symbols and Strategies. American Sociological Review 51-2. DOI: <https://doi.org/10.2307/2095521>
- Špeh, N., Plut, D. 2001: Sustainable landscape management in Slovenia: Environmental improvements for the Velenje coal mining community 1991–2000. GeoJournal 54. DOI: 10.1023/A:1021749229959
- Tiran, J., Bole, D., Gašperič, P., Kozina, J., Kumer, P., Pipan, P. 2019: Vrednotenje družbene trajnosti malega industrijskega mesta: primer Velenja. Geografski vestnik 91-2. DOI: 10.3986/GV91204
- Tiran, J., Bole, D., Gašperič, P., Kozina, J., Kumer, P., Pipan, P., Repolusk, P. 2018: Assessing social sustainability: case study town of Velenje, Slovenia. BRIGTH FUTURE project report, ZRC SAZU. Medmrežje: https://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/t4.1_zrc_sazu_final_report_v2.pdf (24. 10. 2019).
- Van Dyck B., Van den Broeck P. 2013: Social innovation: a territorial process. The International Handbook on Social Innovation. Cheltenham.
- Woodcraft, S. 2012: Social sustainability and new communities: Moving from concept to practice in the UK. Procedia-Social and Behavioral Sciences 68. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.12.204>

- Woodcraft, S., Bacon, N., Caistor-Arendar, L., Hackett, T. 2011: Design for social sustainability. A framework for creating thriving new communities. Medmrežje: http://www.social-life.co/media/files/DESIGN_FOR_SOCIAL_SUSTAINABILITY_3.pdf (23. 10. 2019).
- Ževart, M., Šterbenk, E. 2017: Zeleno Velenje. 30 let po ekološki revoluciji. Mestna občina Velenje. Medmrežje: <http://arhiva.velenje.si/0-www-4/Datoteke/Bro%C5%A1ure,%20dokumenti/MOV%20-%20ekorevolucija%20www.pdf>
- Žgank, N. 1999: Spomini »rdečega kralja«. Ljubljana.